Գրիգորյան Գայանե (Հայաստան,
ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտ)

ԲԵՐԴԻ ԵՎ ԳՅՈՒՄՐՈՒ ԵՆԹԱԽՈՍՎԱԾՔՆԵՐԻ ՏԵՄՊԻ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

(փորձառական հետազոտություն)

Սույն փորձառական հետազոտության նպատակն է համեմատել Բերդի և Գյումրու ենթախոսվածքների արտասանության տեմպը, ինչպես նաև համեմատել գրական հայերենի և նշված բարբառների տևողության տվյալները՝ բառի, նախադասության և տեքստի սահմաններում: Այդ նպատակով ընտրել ենք գրական լեզվով տեքստ, որը վերածել ենք նշված 2 բարբառների: Հաղորդավարները և բարբառախոսները կարդացել են տեքստերը, որոնք ձայնագրվել են: Այնուհետև դրանք մտցվել են <<**Պռաատ**>> ծրագրի մեջ, որը ժամանակակից փորձառական հնչյունաբանության մեջ օգտագործվող համակարգչային ծրագիր է և նախատեսված է խոսքի վերլուծության և համադրության (սինթեզի) համար: Ծրագիրը հնարավորություն է տալիս հաշվարկելու հնչյունների, բառերի, նախադասությունների և հնչախոսքի տևողությունը և ուժգնությունը: Ի դեպ, մի շարք հարցումներից պարզվել է, որ ամենից շատ այժմ փորձառական հնչյունաբանական լաբորատորիաներում օգտագործում են Պռաատ ծրագիրը[1]:

Ձայնագրությունները կատարվել են ոչ մասնագիտական լաբորատորիայում (տնային պայմաններում, գրասենյակում և այլն), նյութը կարդացել են բարձրագույն կրթությամբ, հայերենին և նշված բարբառներին լավ տիրապետող 15 հաղորդավարներ՝ 5 գրական և 5-ական յուրաքանչյուր բարբառից: Փորձարկման են ենթարկվել 2 տեքստեր՝ մեկը ժամանակակից գրական արևելահայերենով, մյուսը՝ Աստվածաշնչից վերցված Աբելի և Կայենի պատմությունը, որոնք միասին կազմում են մոտ 200 բառ: Վերլուծվել

[1] *Պռաատը (Praat, հոլանդերեն՝ խոսք, խոսել) ծրագիրը մշակվել և շարունակում է զարգանալ Ամստերդամի համալսարանի գիտաշխատակիցների՝ Պոլ Բոերսմայի (Paul Boersma) և Դեյվիդ Ուինինկի (David Weenink) կողմից: Ծրագիրը ստեղծվել է 1995թ.:*

է ավելի քան 885 միավոր՝ գրական և բարբառային 2 տարբերակների տեքստերը, բառերը և նախադասությունները՝ ընդհանուր 15 հաղորդավարների ընթերցմամբ: Ձայնագրությունները համակարգչային ծրագիր ներմուծելուց հետո կատարվել է բառի, նախադասության և տեքստի տևողության հաշվարկներ և տվյալների մշակում:

Տեքստերը, բառերը և նախադասությունները վերլուծելիս սկսեցինք տեքստերից՝ նպատակ ունենալով ընդհանուր պատկերացում կազմել տեղեկատվության տեմպի ընդհանուր վիճակի մասին, այսինքն՝ հաշվարկել, թե որքան է տևում նույն տեղեկատվական միավորը հաղորդելու ժամանակը նշված բարբառներում և արդի գրական արևելահայերենում: Տեքստերի վերլուծությունից հետո անցանք բառերին: Ենթադրվում էր, որ նույն օրինաչափությունը կգործի նաև բառերի պարագայում: Փորձառական հետազոտության արդյունքները հաստատեցին մեր ենթադրությունները: Բառերից հետո անցանք նախադասությունների տևողության հաշվարկներին և տվյալների մշակմանը: Նույնկերպ, տեղեկատվության ժամանակը գրականում և 2 բարբառներում ընթանում էր նույն օրինաչափությամբ:

Ստորև բերված աղյուսակում կարելի է տեսնել տեքստի տևողության փորձառական հնչյունաբանական հաշվարկների միջինացված տվյալները:

Տեքստի տևողության միջինացված տվյալները միլիվայրկյաններով

	Գյումրի	Գրական	Բերդ
Տեքստ 1	30.15	35.17	36.39
Տեքստ 2	42.69	50.59	52.69

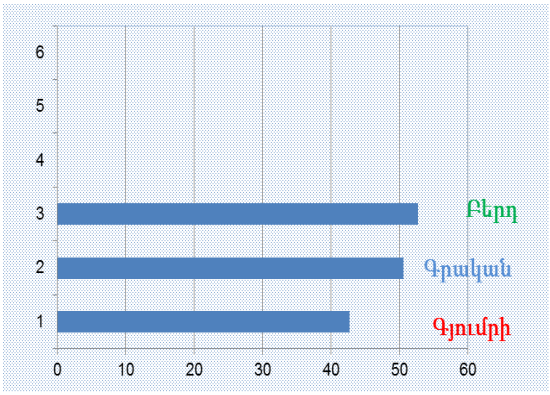

Տվյալներից երևում է, որ տեքստի տևողության ամենամեծ ցուցանիշները գրանցվել են Բերդի ենթախոսվածքի համար, որը նշանակում է, որ նրանք խոսում են ամենից դանդաղը՝ համեմատած գրական արևելահայերենի և առավել ևս՝ Գյումրիի ներկայացուցիչների հետ:

Նախադասության տևողության միջինացված տվյալները միլիվայրկյաններով

	Գյումրի	Գրական	Բերդ
Տեքստ 1	7.95	9.32	10.18
Տեքստ 2	5.76	6.77	7.12

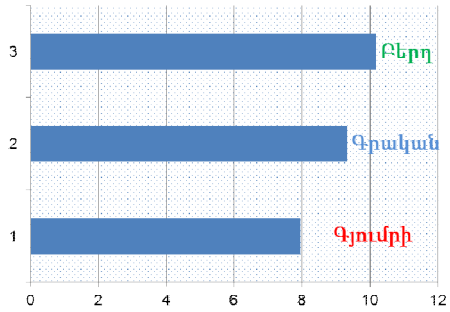

Նույն օրինաչափությունը գործում է նաև նախադասության պարագայում: Արագ՝ Գյումրի, միջին՝ գրական, դանդաղ՝ Բերդ:

Բառի տևողության միջինացված տվյալները միլիվայրկյաններով

	Գյումրի	Գրական	Բերդ
Տեքստ 1 և 2	0.41	0.43	0.51

Բառի տևողության տվյալների համեմատությունը գրականի և 2 բարբառների միջև ևս հաստատում է այն փաստը, որ գյումրեցիները բառն արտասանում են ավելի արագ, քան բերդցիները. այս երկուսի համեմատ միջին դիրք է գրավում գրական արևելահայերենը:

Այսպիսով, մեր փորձառական հետազոտությունը հանգեցրեց հետևյալ եզրակացություններին.

1. Քննարկելով գրական արևելահայերենի, ինչպես նաև Բարբառների արևելյան խմբակցության Ղարաբաղ-Շամախիի կամ հյուսիսարևելյան միջբարբառախմբի Ղարաբաղի բարբառի Շամշադնի խոսվածքի Բերդի ենթախոսվածքի և բարբառների արևմտյան խմբակցության Փոքր Ասիայի բարբառախմբի Կարնո բարբառի Շիրակի խոսվածքի Գյումրու ենթախոսվածքի տեմպի հարցը՝ եկանք այն եզրակացության, որ ամենից արագ խոսում են Գյումրու ենթախոսվածքի ներկայացուցիչները, իսկ ամենից դանդաղ՝ Բերդի ենթախոսվածքի կրողները: Այս երկուսի համեմատ միջին դիրք է գրավում գրական արևելահայերենը: Օրինակ, ընդհանուր տեքստի տևողությունը

Գյումրու ենթախոսվածքում 30.15 մ/վրկ է, գրականում՝ 35.17, իսկ Բերդի ենթախոսվածքում՝ 35.95 մ/վրկ առաջին տեքստում և համապատասխանաբար՝ 42.69 մ/վրկ, 50.59 մ/վրկ և 52.69 մ/վրկ երկրորդում:

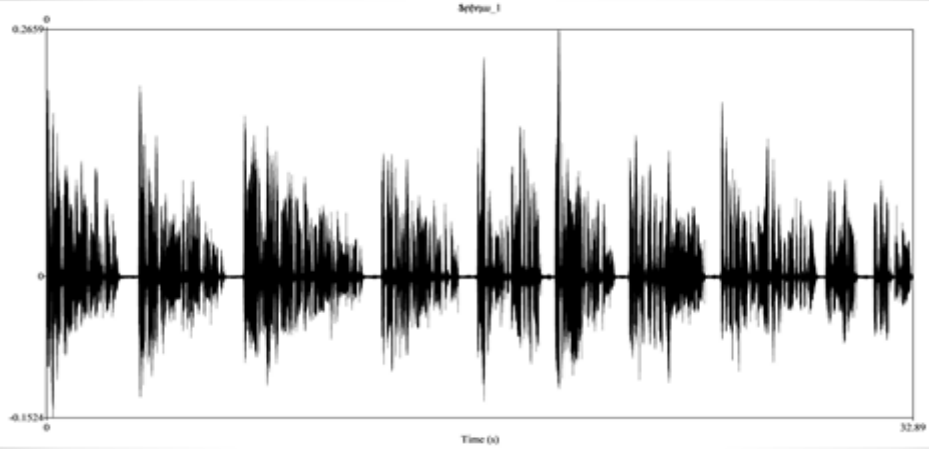

Առաջին տեքստի պատկերը

2. Տրամաբանական էր ընդունել այն փաստը, որ քանի որ տեքստերի տևողություններն ունեն որոշակի օրինաչափություն բարբառների և գրական խոսքի տևողության պարագայում, ապա նույն բանը պետք է տեղի ունենար նաև նախադասության և բառի տևողությունները համեմատելու պարագայում: Քննարկելով գրական արևելահայերենի և երկու բարբառների ենթախոսվածքների տեմպի հարցը նախադասության սահմանում՝ եկանք այն եզրակացության, որ կրկին ամենից արագ խոսում են Գյումրու ենթախոսվածքի ներկայացուցիչները, իսկ ամենից դանդաղ՝ Բերդի ենթախոսվածքի կրողները: Այս երկուսի համեմատ միջին դիրք է գրավում գրական արևելահայերենը: Օրինակ, նախադասության միջին տևողությունը Գյումրու ենթախոսվածքում 7.95 մ/վրկ է, գրականում՝ 9.32, իսկ Բերդի ենթախոսվածքում՝ 10.18 մ/վրկ առաջին տեքստում և համապատասխանաբար՝ 5.76 մ/վրկ, 6.77 մ/վրկ և 7.12 մ/վրկ երկրորդում:

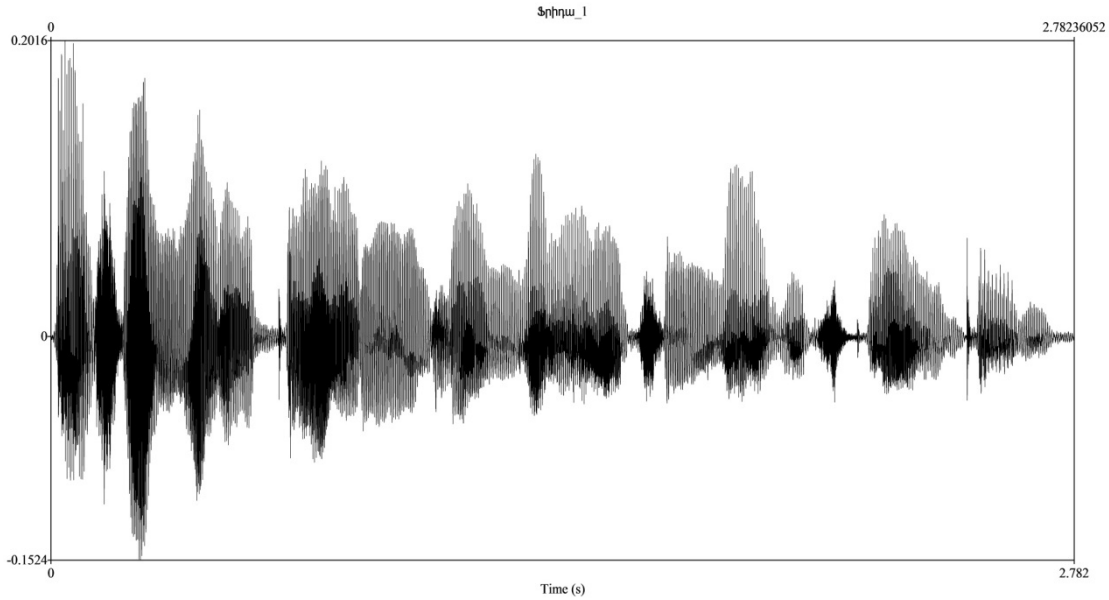

<<Այսօր երեկոյան ինձ զանգահարեց իմ վաղուցվա ընկերը:>> նախադասության ձայնապատկերը:

3. Առանձին բառերն ուսումնասիրելիս կրկին առկա է նույն օրինաչափությունը. բերդցիների արտասանած բառերի տևողությունը շիրակցիների համեմատ 0.1 միլիվայրկյանով ավելին է: Երկուսի համեմատ միջին դիրք է գրավում գրականը:

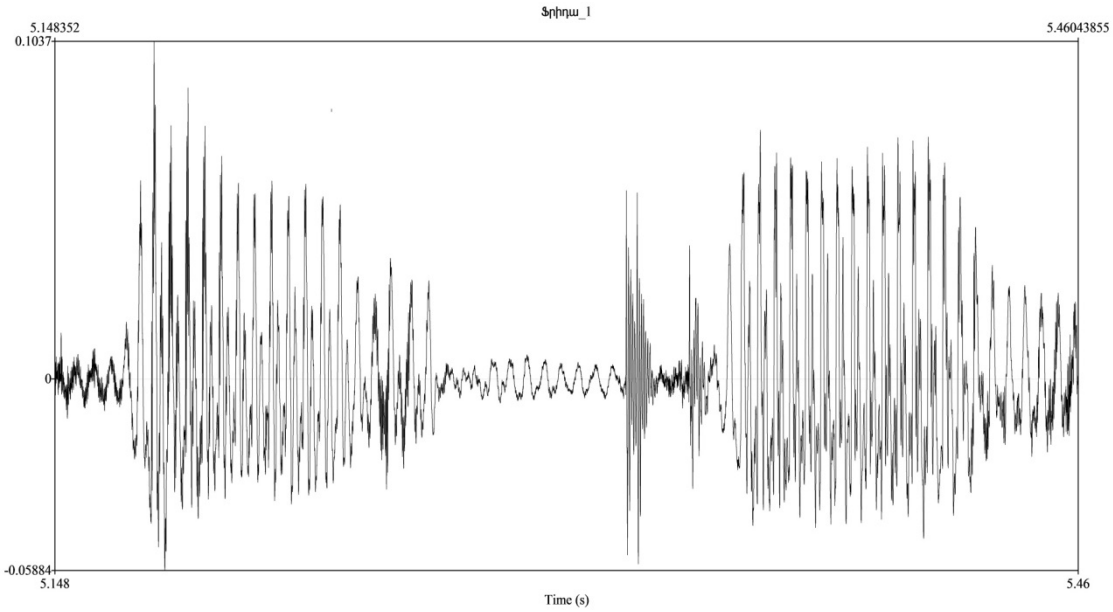

<<Յէրկար>> բառի ձայնապատկերը:

Grigoryan Gayane – The comparison of tempo of Gyumri and Berd speeches. – The purpose of the article is to compare the tempo of Gyumri and Berd speeches, as well as to collate the data of duration of mentioned dialects in frame of the word, the sentance and the text. The experimental research led to the conclusion that the Gyumri people are the fastest speakers, and Berd's people speak slower. The Eastern Armenian literary language occupies an average position in comparison with these two dialects.

Григорян Гаяне – Сравнение темпа говор Гюмри и Берд. – Цель статьи - сравнить темпы говоров Гюмри и Берда, а также сопоставить длительности диалектов в рамках слова, предложения и текста. Экспериментальные исследования привели к выводу о том, что гюмрийцы - самые быстроговорящие, а люди Берда говорят медленнее. Восточноармянский литературный язык занимает среднюю позицию по сравнению с этими двумя диалектами .